

PRAKTIČNI SAVJETI ZA UKLJUČIVANJE U AKTIVNOSTI COCHRANE KOLABORACIJE

LIVIA PULJAK, DALIBORA RAKO*

Cochrane kolaboracija je neprofitna međunarodna organizacija čiji je cilj unaprjeđenje donošenja odluka u zdravstvu na globalnoj razini koristeći sustavne pregledne članke o učincima zdravstvenih intervencija koji su objavljeni u Cochrane knjižnici. 2008. godine je u Hrvatskoj osnovan ogranak Cochrane kolaboracije s ciljem da promiče medicinu utemeljenu na dokazima i sustavne pregledne članke u Hrvatskoj i susjednim zemljama. Hrvatski zdravstveni djelatnici se mogu uključiti u rad Cochrane kolaboracije na niz načina: postajući autori preglednog članka, braneći doktorsku disertaciju zasnovanu na Cochrane preglednom članku, postajući urednik u Cochrane uredničkom timu, postajući član specifičnog područja rada, pružajući stručne savjete vezane za metodologiju, ručno pretražujući literaturu, prevodeći, pomažući u namicanju financijske potpore ili pak jednostavno koristeći Cochrane knjižnicu i druge resurse medicine utemeljene na dokazima. Laici se također mogu uključiti kao predstavnici potrošača odnosno pacijenata. Pružateljima zdravstvene njege i korisnicima se pružaju praktični savjeti tako da oni mogu efektivno sudjelovati u aktivnostima Hrvatskog Cochrane ogranka. Budući da su ciljevi Cochrane kolaboracije jako ambiciozni te zahtijevaju dosta vještine i vremena, svi su pozvani da sudjeluju u ovom pokretu i na taj način pomognu promijeniti svijet.

Deskriptori: COCHRANE KOLABORACIJA, COCHRANE KNJIŽNICA, EDUKACIJA ZDRAVSTVENIH DJELATNIKA

Što je Cochrane kolaboracija?

Cochrane kolaboracija (engl. The Cochrane Collaboration) je međunarodna neprofitna organizacija kojoj je cilj pomoći u donošenju informiranih odluka u zdravstvu pomoću pripremanja, održavanja i promicanja sustavnih preglednih članaka na temu učinaka zdravstvenih intervencija (1, 2). Sustavni pregledni članak (engl. systematic review) je složeni pregledni članak koji se značajno razlikuje od "klasičnog" preglednog rada u kojem "stručnjak" bira nekolicinu radova koje će u svome pregledu obraditi da bi prikazao neku temu na način koji tom stručnjaku odgovara. Za razliku od klasičnog preglednog članka, sustavni pregledni članak je pregled literature koji pokušava pronaći, procijeniti, izabrati i

sintetizirati sve visoko-kvalitetne znanstvene dokaze relevantne za postavljeno pitanje i to na način da se pretražuje literatura i baze podataka na strogo zadani način i da se pritom koristi složena metodologija koja isključuje mogućnost subjektivnosti i pristranosti. U sustavni pregledni članak uključuju se sve studije koje odgovaraju na jedno kliničko pitanje koje je tema članka, a pri tom je naglasak na analiziranju visoko-kvalitetnih randomiziranih kontroliranih pokusa jer su oni ključni za medicinu utemeljenu na dokazima. Razumijevanje sustavnih preglednih članaka i primjena njihovih rezultata u praksi danas je nužda za sve profesionalce zaposlene u zdravstvu.

Zdravstvena skrb utemeljena na dokazima

Medicina utemeljena na dokazima (engl. evidence-based medicine) je savjesna uporaba najboljih dokaza u svrhu donošenja odluka o liječenju individualnog pacijenta i provođenju zdravstvene skrbi. Medicina utemeljena na dokazima

ne počiva samo na nekritičnom korištenju znanstvenih podataka, nego na integraciji tih najboljih znanstvenih dokaza s iskustvom zdravstvenog djelatnika i željama pacijenta. Jedino integracijom ove tri varijable zdravstveni djelatnik provodi pravu medicinu utemeljenu na dokazima (3).

Cochrane aktivnosti u Hrvatskoj

U Hrvatskoj je nakon dvogodišnjih priprema 2008. osnovan Hrvatski ogranak Talijanskog Cochrane centra (HOTCC) (4). Hrvatski Cochrane ogranak utemeljen je za početak kao dio Talijanskog Cochrane Centra s namjerom da u budućnosti i sam postane centar. U svijetu trenutno postoji svega 26 centara i ograna Cochrane kolaboracije tako da je Hrvatska osnivanjem svog ogranka ušla u ekskluzivno društvo. Osnivanje Cochrane ogranka u Hrvatskoj bila je zajednička inicijativa Croatian Medical Journala, Hrvatskog centra za globalno zdravlje i Medicinskog fakulteta u Splitu. Cilj HOTCC-a je promovirati medicinu

*Medicinski fakultet u Splitu
Hrvatski ogranak talijanskog Cochrane centra

Adresa za dopisivanje:
Doc. dr. sc. Livia Puljak, dr. med.
Medicinski fakultet u Splitu
21000 Split, Šoltanska 2
E-mail: livia@mefst.hr

nu utemeljenu na dokazima i ciljeve Cochrane kolaboracije u Hrvatskoj i regiji.

Čitanje Cochrane preglednih članaka i korištenje njihovih rezultata u praksi

Najjednostavniji način uključivanja zdravstvenih djelatnika u Cochrane inicijativu je korištenje Cochrane proizvoda, odnosno čitanje sustavnih preglednih članaka koji se objavljuju u Cochrane knjižnici (engl. The Cochrane Library). Mrežna stranica Cochrane knjižnice na kojoj se besplatno mogu pregledavati naslovi i sažetci svih sadržaja je www.thecochranelibrary.org. Pristup cijelim tekstovima u Cochrane knjižnici se naplaćuje, međutim u Hrvatskoj je za članove biomedicinskog konzorcija taj pristup besplatan jer to financira Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa. Hrvatski biomedicinski konzorcij sastavljen je od medicinskih fakulteta u bolnica u Hrvatskoj koje su povezane na Hrvatsku akademsku i istraživačku mrežu (CARNet). Praktično, to znači da sve osobe koje su priključene na CARNetovu mrežu imaju besplatan pristup cijelim tekstovima članaka objavljenih u Cochrane knjižnici. I bez ove plaćene pretplate, korisnici mogu čitati sažetke članaka iz Cochrane knjižnice, koji su često dovoljno informativni da mogu pomoći pri odlučivanju u zdravstvu. Pristupanje cijelim tekstovima Cochrane članaka obavlja se najprije pristupom mrežnoj stranici Centra za online baze podataka, www.online-baze.hr, zatim odabirom portala OVID SP te nakon toga izborom EBM baza podataka i Cochrane baze sustavnih preglednih članaka (engl. Cochrane Database of Systematic Reviews). Studenti i djelatnici ustanova iz biomedicinskog konzorcija mogu i s udaljenih lokacija pristupiti ovim sadržajem korištenjem proxy servera pomoću korisničkog imena i zaporke koja se može dobiti u nadležnoj knjižnici.

Pripremanje sustavnog preglednog članka za Cochrane knjižnicu

Sustavni pregledni članak je i znanstvena i stručna aktivnost. Cochrane članak je tzv. sekundarna znanstvena publikacija koja nastaje analizom podataka iz primarnih publikacija koje se temelje na

istraživanjima na klinici i u laboratoriju. Cochrane članak se objavljuje u Cochrane knjižnici koja ima čimbenik odjeka (engl. impact factor) čak 5.1, a uz to je citirana u Current Contentsu pa predstavlja publikaciju koja se može koristiti za akademsko napredovanje. Uz to, budući je sustavni pregledni članak zlatni standard dokaza u medicini i zapravo je na najvišoj razini u hijerarhiji dokaza, izradom sustavnog preglednog članka autori značajno doprinose struci.

Cochrane sustavni pregledni članci izrađuju se unutar niza uredničkih skupina koje imaju zadanu temu, kao što su hepato-bilijarne bolesti, srčane bolesti, epilepsija, itd. Zdravstveni djelatnici koji žele postati autori Cochrane članka najprije trebaju posjetiti mrežnu stranicu uredničke skupine iz područja djelovanja koje ih zanima, pročitati uvjete rada te skupine, oformiti tim autora i krenuti u učenje Cochrane metodologije za sustavne pregledne članke. Svaka urednička skupina ima statističare i knjižničare koji autorima pomažu u ovom procesu. Izrada članka prolazi kroz tri procesa, a to su prijava naslova članka, pisanje protokola i pisanje članka. Najprije autor(i) prijavljuju naslov, koji urednička skupina recenzira i ako naslov već ne postoji u Cochrane knjižnici, ili izrada članka s istim naslovom nije u tijeku, onda se naslov registrira i pripada samo tom autoru, ili skupini autora. Cochrane skupine započinju s naslovom kako bi se izbjeglo dupliciranje rada i da bi se spriječilo da više grupa autora radi na istom članku. Nakon toga se piše protokol, koji sadrži uvod i metode; protokol se recenzira u uredničkoj skupini i ako je dobro napisan, autor dobije zeleno svjetlo za pisanje članka. Nakon što se napiše članak, on se isto recenzira i kad je potpuno gotov objavljuje se u Cochrane knjižnici gdje je dostupan međunarodnoj javnosti.

Cochrane doktorat

Sustavni pregledni članak objavljen u Cochrane knjižnici je znanstveni rad koji se može koristiti kao tema doktorata. U Hrvatskoj su ovakvu temu doktorata prihvatili Medicinski fakultet u Splitu te Medicinski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Prednost

ovakvog doktorata za pristupnika jest mogućnost izradbe doktorske disertacije prema vlastitom tempu, gdje pristupnik ovisi uglavnom o sebi samom, a ne o mentoru. U sustavnom preglednom članku nema laboratorijskog rada niti pokusa na pacijentima već pristupnik pretražuje literaturu i na propisani način vadi podatke iz literature te ih slaže u sustavni pregledni rad. Cochrane doktorat je izvrsna ideja za pristupnike kojima je teško naći mentore i temu doktorata.

Uređivanje Cochrane uredničke skupine

Svaka Cochrane urednička skupina ima tim urednika koji podupiru autore Cochrane članaka i osiguravaju najvišu razinu kvalitete rada autora. Neki urednici trebaju biti stručnjaci u određenom području medicine, drugi trebaju dobro poznavati metodologiju, itd. Za više informacija i otvorena radna mjesta potrebno je kontaktirati direktno uredničku skupinu.

Aktivnosti u Cochrane specifičnim područjima

Cochrane kolaboracija ima specifična područja rada (engl. Fields) koja se bave dimenzijama zdravstvene skrbi koje ne uključuju medicinske usluge, kao što su organizacijska pitanja zdravstvene skrbi, vrsta pacijenata, vrsta zdravstvenih djelatnika ili vrsta intervencija. Osobe aktivne u ovim specifičnim područjima pretražuju specijalizirane časopise, određuju prioritete u područjima koji ma se bave, izrađuju specijalizirane baze podataka sustavnih preglednih članaka, koordiniraju aktivnosti s relevantnim agencijama izvan Cochrane kolaboracije i komentiraju sustavne pregledne članke iz tema bliskih njihovom području rada. Za više informacija potrebno je kontaktirati željeno specifično područje.

Pružanje stručnih savjeta iz metodologije

Zdravstveni djelatnici koji posjeduju stručna znanja iz statistike i drugih metodoloških pitanja vezanih uz izradu sustavnog preglednog članka mogu dati svoj doprinos kroz Cochrane metodo-

loške skupine. Na ovaj način stručnjaci pridonose izradi sustavnih preglednih članaka i rade u međunarodnom timu stručnjaka.

Pretraživanje literature

Manje od trećine svjetskih časopisa je indeksirano u elektroničke baze podataka kao što su MEDLINE i EMBASE. Stoga su u Cochrane kolaboraciji dragocjeni ljudi koji su voljni ručno pretraživati takve časopise i podatke iz njih ubacivati u baze podataka koje će kasnije pomoći autorima u izradi sustavnih preglednih članaka. Većina uredničkih skupina, specifičnih područja i Cochrane centara traži volontere koji su voljni raditi ručno pretraživanje literature i nadopunjavati postojeće baze podataka iz medicinske literature.

Prevođenje "sive" literature

Službeni jezik Cochrane kolaboracije je engleski, međutim brojni medicinski članci se još i danas u svijetu objavljuju na drugim jezicima. Ova literatura koja nije na engleskom naziva se "siva" literatura. Kao takva teško je dostupna Cochrane autorima pa su ljudi koji pomažu u prijevodu sive literature nezamjenjivi za Cochrane kolaboraciju. Svi koji žele pomoći u prijevodu sive literature trebaju se javiti lokalnom Cochrane ogranku.

Pomoć u traženju sponzora

Cochrane kolaboracija zbog sukoba interesa ima restriktivna pravila o tome tko može biti komercijalni sponzor Cochrane aktivnosti. Financiranje od strane komercijalnih sponzora koji nisu u sukobu interesa, od neprofitnih organizacija i pojedinaca dobrodošlo je, jer je mnogo aktivnosti koje bi hrvatski ogranak Cochrane kolaboracije htio ostvariti, ali je ograničen sredstvima. Glavna uloga HOTCC-a je edukativna pa se shodno tome sve donacije ulažu u nove edukativne aktivnosti i osmišljavanje promidžbenih kampanji za promociju medicine utemeljene na dokazima u Hrvatskoj.

Predstavljanje pacijenata

Klijenti, odnosno pacijenti, uključeni su u aktivnosti Cochrane kolaboracije. Korisnici zdravstvene skrbi pomažu Cochrane uredničkim skupinama u odlučivanju koje teme su prioriteti, na koja pitanja se treba usredotočiti i na koji način je potrebno prezentirati rezultate da bi bili razumljivi i pacijentima, a ne samo zdravstvenim djelatnicima. U okviru Cochrane kolaboracije postoji i mreža klijenata (engl. Cochrane Consumer Network) koja koordinira aktivnosti pacijenata s aktivnostima Kolaboracije. U Hrvatskoj još nije osnovana lokalna Cochrane mreža pacijenata pa i tu postoji mogućnost za zainteresirane osobe koje bi se htjele uključiti u rad hrvatskog Cochrane ogranka.

Zaključak

Cochrane kolaboracija i njen hrvatski ogranak imaju ambiciozne ciljeve koji se temelje na proizvodnji najboljih dokaza i promoviranju tih dokaza, edukaciji zdravstvenih djelatnika i korisnika zdravstvenih usluga, a sve za dobrobit čovječanstva. Svi koji se žele priključiti ovoj altruističkoj inicijativi dobrodošli su. U aktivnosti Cochrane kolaboracije mogu će je uključiti se na opisane načine, a isto tako svi zainteresirani mogu poslati hrvatskom Cochrane ogranku svoje prijedloge za unapređenje medicine utemeljene na dokazima i njeno promicanje u Hrvatskoj. Promijenimo svijet zajedno!

LITERATURA

1. Grimshaw JM, Santesso N, Cumpston M, Mayhew A, McGowan J. Knowledge for knowledge translation: the role of the Cochrane Collaboration. *J Contin Educ Health Prof.* 2006; 26: 55-62.
2. The Cochrane Collaboration. www.cochrane.org.
3. Sackett DL, Rosenberg WM, Gray JA, Haynes RB, Richardson WS. Evidence based medicine: what it is and what it isn't. *BMJ.* 1996; 312: 71-2.
4. Puljak L, Rako D. Enhancing medical practice in Croatia through The Cochrane Collaboration. *Biochemia Medica.* 2009; 19: 260-5.

Summary

PRACTICAL ADVICE FOR GETTING INVOLVED WITH THE COCHRANE COLLABORATION

L. Puljak, D. Rako

The Cochrane Collaboration is a non-profit international organization whose goal is improving healthcare decision-making globally, through systematic review of the effects of healthcare interventions, published in The Cochrane Library. A branch of The Cochrane Collaboration was founded in Croatia in 2008 to promote evidence-based medicine (EBM) and systematic reviews in Croatia and neighboring countries. There are a number of ways in which Croatian healthcare workers can get involved with The Cochrane Collaboration: becoming a review author, defending a doctoral thesis based on a Cochrane review, getting involved as an editor of a Cochrane editorial team, becoming a Field member, providing methodological expert advice, being a hand searcher or translator, helping in fundraising and simply - using The Cochrane Library and other EBM resources. Lay people can also get involved as representatives of consumers, i.e. patients. Practical advice is given to healthcare providers and users so that they can effectively participate in activities of Croatian Cochrane branch. Since goals of The Cochrane Collaboration are very ambitious, they take a lot of skills and time, so everybody's invited to take part in this movement and in such way help change the world.

Descriptors: THE COCHRANE COLLABORATION, THE COCHRANE LIBRARY, EDUCATION OF HEALTHCARE PROFESSIONALS